

1980-1991 Yılları Arasında Türkiye'de Tekstil Boyarmadde- lerinin İmalat, İhracat ve İthalatına Genel Bakış ve Bu Alanda Asya Kökenli Boyarmaddelerin Payı

Ayşe UYGUR

Y.Doç.Dr.

Marmara Ün., Güzel Sanatlar Fak. İSTANBUL

Tekstil endüstrisi için gereken boyarmaddelerin önemli bir kısmı ülkemize ithal edilmektedir. Bunun yanında bir miktar tekstil boyarmaddesi de Türkiye üretilmektedir. Çok az miktarda tekstil boyarmaddesi de ihraç edilmektedir. 1980-1991 yılları arasında tekstil üretimi artarken, tekstil boyarmaddeleri talebi de artmıştır. Son zamanlarda, fazla miktarda Asya kökenli boyarmadde ülkemize ithal edilmektedir. Asya kökenli boyarmaddelerin ithal edilen boyarmadde miktarına oranı tesbit edilerek bu değişim gözden geçirilecektir.

A GENERAL VIEW TO PRODUCTION, EXPORT, IMPORT OF TEXTILE DYESTUFF BETWEEN 1980-1991 IN TURKEY AND THE PORTION OF THE ASIAN ORIGIN DYESTUFF IN THIS MARKET

The significant amount of textile dyestuff demand is imported to our country. However, to some extent textile dyestuffs are also produced in Turkey. A little amount of textile dye is also exported. Between 1980-1991, the requirement for the textile dyestuff also increased as the textile production increased. Recently, the Asian Origin Dyestuff in large amount has been imported to our country. The above mentioned change will be considered by determining the import ratio of the Asian Origin Dyestuff to the total amount of the dyestuff imported.

1. GİRİŞ

Dünya tarihi açısından bakıldığında 1980-1991 yılları arasında İran-İrak savaşı, Körfez savaşı, Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi, SSCB'nin parçalanarak 15 küçük devlete bölünmesi, Yugoslavya'nın parçalanması gibi büyük değişiklikler olmuştur.

Siyasal alandaki bu tablo ekonomiyi de oldukça etkilemiş, ticari ürün, ticari ürün kaynağı, ticari taşıma yo-

lu, ticari yasalar gibi konularda da değişiklikleri beraberinde getirmiştir. 1980'li yıllarda bu değişikliklere paralel olarak ozon tabakasının delinmesi, çevre kirliliği gibi sorunlar tüm dünya ülkelerini ilgilendirmiş, bazı ülkeler çevre kirliliğine neden olan zararlı üretimlerini durdurarak ticari bakımdan yeni kaynaklar aranmasına neden olmuşlardır [Color Index, 1977].

1980'li yıllarda sayılan etkenler yanında ülkemizde 12 Eylül 1980 ihtilali yapılmış, arkasından liberal ekonomi uygulamaları ağırlık kazanmıştır. 15 Haziran 1985 'Serbest Bölgeler Kanunu & bu döneme ait uygulamalar arasındadır [Koçak, 1988]. Ayrıca Türkiye'nin AET Topluluğu'na girme çabaları da bu döneme ait ekonomik tablo arasındadır.

Ülke içi ve ülke dışındaki bu gelişmeler ihracatta önemli bir yer işgal eden tekstil sektörünü de önemli ölçüde etkilemiş, bu yıllarda tekstil ihracatında, özellikle konfeksiyon ihracatında büyük artışlar gözlenmiştir. Yurtiçi tüketim ve ihracattaki fiyat rekabeti gerek tekstil hammaddelerinde, gerek boyarmaddelerde, gerekse üretim metodlarında düşük maliyetli yeni kaynaklar arayışına neden olmuştur. Boyarmadde açısından bakıldığında, son yıllarda, Avrupa boyarmaddelerine göre daha ekonomik olmaları nedeniyle Tayvan, Kore, Japonya, Çin gibi Uzakdoğu ülkelerinin boyarmaddeleri Türkiye pazarına girmiş bulunmaktadır. Bu çalışmada son 11 yıl içinde imalat, ihracat, ithalat istatistikleri incelenerek boyarmadde gruplarına göre miktarları tesbit edilecek, ayrıca Uzakdoğu kaynaklı boyarmaddelerin ülkemizdeki ithalat payı saptanacaktır.

2. 1980-1991 YILLARI ARASINDA ÜLKEMİZDE BOYARMADDE İMALATI

Bu tarihler arasına bakıldığında, 3 aylık sanayi üretim ve eğitim anketi kapsamına giren ve boyarmadde üretiminin %75 veya daha fazlasını sağlayan işyerleri ve ürettikleri boyarmadde grupları şunlardır:

Sümerbank Mensucat :Reaktif, Direkt, Asit, Krom, Kükürt

BASF-Sümerbank :Pigment

Organik Kimya :Pigment

Setaş :Dispers

Kentaş :Direkt, Asit, Krom

İstatistik kapsamına girmeyen, boyarmadde üretimi yapan diğer firmalar şunlardır:

Ritaş :Reaktif, Direkt, Asit, Krom, Bazik

Burbuya :Direkt, asit

Magma :Pigment, dispers

Ortadoğu KVK :Pigment

Maliyet enflasyonu nedeniyle yıllara ve firmalara göre değişiklikler göstereceğinden, istatistiklerde boyarmaddelerin ağırlıkları temel alınmıştır.

1980-1991 yılları arası istatistiklere alınan yurtiçi toplam boyarmadde üretimi Tablo 1'de gösterilmiştir [DİE İmalat İstatistikleri, 1980-1991].

İstatistiklerde boyarmadde gruplarına göre bir ayırım yapılmadığından toplam boyarmadde üretimi gösterilmektedir.

Tablo 2'ye göre 1980, 1981 yıllarında istatistiki değerlendirme yapılamamıştır. 1982-1991 yılları arası istatis-

Tablo 1. 1980-1991 yılları arasında ülkemizde üretilen boyarmadde miktarları ('000 kg)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Toplam
Devlet Sektörü	--	--	437	442	448	350	1.301	507	71	806	723	652	5.737
Özel Sektör	--	--	1.088	1.900	1.812	625	688	868	860	873	1.879	2.023	12.616
Toplam	0	0	1.525	2.342	2.260	975	1.989	1.375	931	1.679	2.602	2.675	18.353

Tablo 2. 1980-1991 yılları arasında boyarmadde gruplarına göre yapılan ihracat ('000 kg)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Toplam
Kükürt	--	--	--	--	12000	50	342	6530	2000	21195	53050	12200	107367
Direkt	--	15410	66260	122000	77110	118721	97496	121930	160272	332169	117768	62911	1592047
Pigment	--	23496	35075	17673	37010	6107	--	28530	8355	55763	5276	8870	226155
Reaktif	--	--	--	--	--	--	21800	51110	201910	388135	57465	1021	724771
Küp	--	--	--	--	--	--	2500	550	10645	1775	1600	--	17070
Asit ve Diğ.	--	5000	1750	35300	2000	25710	32627	16865	11425	92690	33110	12698	269175
Dispers ve Diğ.	--	99847	31728	191612	116163	73490	25	138973	96610	36993	38139	2579	826159
Bazik	--	--	--	--	--	72240	--	121000	--	--	--	--	196210
Solvent ve Diğ.	--	--	--	--	--	211374	345721	344713	76077	25961	6536	22375	721608
Toplam	0	143753	131813	366585	244283	807692	192362	833531	567294	951681	312944	122654	468059

tik yapılan işletmelerde üretilen toplam boyarmadde miktarı 18,553,000 kg'dır. Son yıllarda boyarmadde üretiminde artış görülmektedir.

3. 1980-1991 YILLARI ARASINDAKİ BOYAR- MADDE İHRACATI

1980 yılında istatistiki değerlendirme yapılmamıştır. Yıllara göre bazı gruplarda kod numaraları değişmiştir. 3205-29: Diğerleri pozisyonu, 1989 yılından sonra 3204-11: Dispers (dağınır) boyalar ve 3204-90-90: Diğerleri pozisyonlarına dönüştüğünden bu pozisyonlar 'dispers ve diğerleri' adı ile değerlendirilmiştir.

1980-1991 yılları arasında yapılan boyarmadde gruplarına göre ihracat Tablo 2'de gösterilmiştir [DİE, Hazine ve Dış Ticaret İhracat İstatistikleri, 1980-1991].

1981 yılından itibaren boyarmadde ihracatında artış, 1986, 1990, 1991 yıllarında bir azalma görülmektedir. 1984'ten sonra kükürt, 1985'ten sonra bazik, solvent ve diğerleri, 1986'dan sonra küp ve reaktif boyarmadde-lerin de ihraç edilmeye başlandığı görülmektedir.

1980-1991 yılları arasında yapılan toplam boyarmadde ihracatı 4,680,592 kg'dır. bu dönemde en fazla ihraçat yapılan boyarmadde grubu 1,592,047 kg ile direkt boyarmaddelerdir. Onu sırasıyla dispers ve diğerleri, reaktif, solvent ve diğerleri, asit ve diğerleri, pigment, bazik, kükürt ve küp boyarmaddelerdir. Son 3 yılda en fazla ihracat yapılan ülkeler boyarmadde gruplarına göre şöyle sıralanabilir:

Kükürt Boyarmaddeleri :Federal Almanya, Belçika, Lüksemburg, Irak

Direkt Boyarmaddeleri : Pakistan, Rusya, Hollanda

Pigment Boyarmaddeleri : Libya, Irak, İtalya

Reaktif Boyarmaddeleri : Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere

Küp Boyarmaddeleri : İran, Belçika, Lüksemburg, İngiltere

Asit ve Diğer Boyarmaddeleri : Belçika, Lüksemburg, Rusya, Irak

Dispers ve Diğer Boyarmaddeleri : Belçika, Lüksem-

burg, İsviçre, Suriye

Bazik Boyarmaddeleri : ---

Solvent Boyarmaddeleri : Kıbrıs, Yemen, Avusturya

Son 3 yıl içinde en fazla boyarmadde ihraç edilen ülkeler İran, Libya, Pakistan gibi gelişmekte olan Asya ülkeleri olabildiği gibi, Federal Almanya, Belçika gibi gelişmiş Avrupa ülkeleri de olabilmektedir.

4. 1980-1991 YILLARI ARASINDAKİ BOYAR- MADDE İTHALATI

Tablo 3'te görülmektedir [DİE, Hazine ve Dış Ticaret İthalat İstatistikleri, 1980-1991].

Toplam boyarmadde ithali yıllara doğru orantılı olarak artmış, örneğin 1980 yılında yaklaşık 3,000,000 kg boyarmadde ithal edilmiş iken 1991 yılında yaklaşık 13,000,000 kg boyarmadde ithal edilmiştir. Bu tablo tekstil ihracatı ile doğru orantılıdır. 1980-1991 yılları arasında toplam 88,811,339 kg boyarmadde ithal edilmiştir.

Bu tabloya göre en fazla boyarmadde ithalatı reaktif boyarmaddelerde yapılmıştır. Onu sarısayla kükürt, dispers ve diğerleri, solvent ve diğerleri, pigment, bazik, küp, asit ve diğerleri, direkt boyarmaddeler izlemektedir. Reaktif boyarmadde ithalinde son 3 yılda artış oldukça fazladır. Kükürt, dispers, pigment, bazik boyarmadde ithalinde artış, küp, asit ve direkt boyarmadelerde az artış, solvent ve diğerlerinde son 3 yılda bir azalma görülmektedir. Ülkeler açısından baktığımızda son 3 yılda en fazla ithalat yapılan ülkeler boyarmadde gruplarına göre şöyle sıralanabilir:

Kükürt Boyarmaddeleri :Federal Almanya, İspanya, İsviçre

Direkt Boyarmaddeleri : Tayvan, Federal Almanya, İngiltere

Pigment Boyarmaddeleri : Federal Almanya, İngiltere, Tayvan

Reaktif Boyarmaddeleri : Federal Almanya, İsviçre, Tayvan

Küp Boyarmaddeleri : Federal Almanya, ABD, İngil

Tablo 3. 1980-1991 yılları arasında boyarmadde gruplarına göre yapılan ihracat (kg)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Toplam
Kükürt	179374	113066	303221	576622	852432	799610	988853	962136	1366293	1781045	1875822	2300246	12098720
Direkt	102274	178225	165884	198038	137251	262408	377937	420542	498795	662924	740043	632769	4377090
Pigment	576078	639183	723971	798586	796643	222622	237266	298990	372447	1017871	1479346	1412163	8575166
Reaktif	575099	839112	1044979	1082441	1185758	1422178	2033505	1911129	2312745	2768295	3621446	3489507	22286194
Küp	197790	315227	222175	386989	369382	486996	605763	690097	833229	633332	1176389	953222	6870891
Asit ve Diğ.	235652	248537	263376	340083	360981	434539	441220	580094	556801	859043	926070	773255	6019651
Dispers ve Diğ.	1044302	1149949	1133599	1764918	1666904	106307	87516	158004	104313	1062729	1473948	1349465	11101954
Bazik	--	--	--	--	--	602594	979166	1172637	1036131	1163598	1290384	1766759	8011269
Solvent ve Diğ.	--	--	--	--	--	1674903	1688379	2118937	2023085	749358	685150	530592	9470404
Toplam	2910569	3483299	3857205	5147677	5369351	6012157	7439605	8312566	9103839	10698195	13268598	13208278	88811339

Tablo 4. 1980-1991 yılları arasında yapılan ithalat içinde boyarmadde gruplarına göre Asya ülkelerinin oranı (%)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Kükürt	0	0	0	1.7	2.6	0.7	1.5	0.7	1.1	1.1	2.4	1.1
Direkt	0	0	0	5.4	2.4	9.7	16.1	21.6	22.0	31.9	34.7	53.1
Pigment	6.0	4.8	0.7	5.5	1.2	0.6	0.4	2.2	12.0	15.7	22.1	28.5
Reaktif	1.6	0	0.3	2.6	2.4	3.5	6.9	7.4	13.4	17.9	28.8	40.7
Küp	0.5	1.8	4.5	1.8	3.4	2.1	1.6	1.5	4.7	1.7	3.1	10.2
Asit ve Diğ.	1.4	0	3.9	3.9	0.4	0.8	6.0	4.6	6.0	2.6	3.3	3.6
Dispers ve Diğ.	2.7	3.1	1.0	2.8	1.4	0	0	0	22.9	25.3	27.2	27.6
Bazik	0	0	0	0	0	0.2	0.4	0.9	0.4	1.1	3.4	14.7
Solvent ve Diğ.	0	0	0	0	0	1.0	3.1	8.6	13.0	10.9	18.7	17.4

tere

Asit ve Diğer Boyarmaddeleri : Federal Almanya, İsviçre, İngiltere

Dispers ve Diğer Boyarmaddeleri : İngiltere, İsviçre, Federal Almanya

Bazik Boyarmaddeleri : İsviçre, Federal Almanya, Belçika

Solvent Boyarmaddeleri : Federal Almanya, İsviçre, İsrail

Bu durumda son 3 yılda en fazla boyarmadde ithal ettiğimiz Federal Almanya olup onu İsviçre izlemektedir. Kükürt boyarmaddelerinde ise son 3 yılda İspanya birinci sırayı alarak Federal Almanya ve İsviçre'nin önüne geçmiştir. Direkt boyarmadde ithalatında ise bir Asya ülkesi olan Tayvan birinci sıradadır. Tayvan ayrıca pigment ve reaktif boyarmadde ithalatında, son 3 yıl içinde üçüncü sırayı almıştır.

5. 1980-1991 YILLARI YAPILAN BOYARMADDE İTHALATINDA ASYA KÖKENLİ BOYARMADDELERİN ORANI

Giriş bölümünde açıklanan nedenlerden dolayı Avrupa kökenli boyarmaddelere oranla daha düşük maliyetli Asya kökenli boyarmaddelerin son yıllarda ülkemize ithal edilmekte olduğu bilinmektedir. Asya kıtasında bulunan tüm ülkeler Asya ülkesi olarak kabul edilip, diğer ülkelere göre ithal oranı Tablo 4.'te gösterilmiştir [DİE Hazine ve Dış Ticaret İthalat İstatistikleri, 1980-1991].

Tablo 4.'e göre 1985 yılından sonra Asya kökenli direkt boyarmadde ithalatında büyük artış gözlenmekte olup, bu oran 1991 yılında %53 dolayındadır. Reaktif boyarmaddelerin ithalatında Asya kökenli boyarmad-

delerin oranı 1983 yılından sonra gittikçe artmış olup, 1991 yılında bu oran %41 dolayına ulaşmıştır. Pigment boyarmaddelerde ise 1987'den sonra gittikçe artarak 1991'de %29'lara ulaşmıştır. Dispers ve diğerleri grubunda ise 1988'den sonra artmış olup 1991'de %28'lere ulaşmıştır. bu boyarmaddeleri sırasıyla solvent ve diğerleri, bazik, küp ve asit ve diğerleri, kükürt boyarmaddeler izlemektedir. Ağırlık bazında bakıldığında ise son 3 yılda Asya'dan ithal edilen boyarmaddelerde birinci sırayı 2,959,781 kg ile reaktif boyarmaddeler almıştır. Reaktif boyarmaddeleri ise dispers ve diğerleri, pigment, direkt boyarmaddeler izlemektedir. Ülke bazında ise en fazla ithalat yapılan Asya ülkesinin Tayvan olduğu, Tayvan'ı ise Hindistan, Japonya, Kore ve Çin'in izlediği görülmektedir.

Bu istatistiki bilgilerle herhangi bir Asya ülkesinden ithal edilen boyarmaddenin o ülkede üretildiği söylenebilir. Örneğin Lübnan Serbest Bölgesi bir Avrupa ülkesinin boyarmaddesini veya bir Asya ülkesinin boyarmaddesini ülkemize satabilir. Bu durumda istatistiki rakam ve oranla bize ancak global fikirler verebilir. Asya ve Ortadoğu ülkeleri ile yapılan ithalat ve ihracat Mersin Serbest Bölgesi kanalıyla yapılmaktadır.

6. SONUÇ

Eldeki istatistiki verilere göre, [(İmalat + İthalat) - İhracat = Tüketilen Boyarmadde Miktarı] eşitliğini sağlamak mümkün değildir. Daha önce de belirtildiği gibi karşılaştırmalarda ağırlık baz olarak alınmıştır. Boyarmaddelerin konsantrasyonları eşit olmadığından böyle bir hesaplama yanlış olacaktır. Ayrıca çeşitli nedenlerle a grubundaki bir boyarmaddenin b grubu kodu ile ithal veya ihraç edilebildiği de edinilen bilgiler arasında

dır. Ayrıca pigment boyarmaddelerinin pat veya boya solüsyonu olarak ihraç veya ithal edildiği, gümrük işlemlerinde ilgili kod numaralarının doğru verilip verilmediği tartışmalıdır.

Tüm bu sayılan nedenlerden dolayı eldeki istatistiklere bakarak ancak global sonuçlara varmak mümkündür. Ülkemizdeki tekstil konfeksiyon ihracatına, üretimine paralel olarak tekstil boyarmadde imalatı, ihracatı, ithalatında da yıllara göre bir artış gözlenmiştir. 1980-1991 yılları arasında toplam olarak;

18,353,000 kg boyarmadde imalatı

4,680,592 kg boyarmadde ihracatı

88,811,339 kg boyarmadde ithalatı

yapılmış olup, yurtiçi üretimin ihtiyacı karşılayamadığı, tekstil boyama ve baskı endüstrisinin boyarmadde ithalatına gereksinim gösterdiği görülmektedir. Bu verilere göre yıllara bağlı olarak artış gösteren Asya kökenli boyarmaddelerin ithal oranının gelecekte, daha da artabileceği beklenebilir. Yalnız burada çevre faktörü de dikkate alınmalıdır. bugün, toksik etkileri nedeniyle bir çok Avrupa ülkesinde benzidin bazlı boyarmadde üretimi ve kullanılması yasaklanmıştır. Örneğin Asya ülkeleri içinde en çok ithalat yaptığımız Tayvan'da, ülkemizdeki gibi bu tür bir yasal sınırlama yoktur [Uygur 1993]. Benzidin bazlı boyarmaddelerin en çok bulunduğu direkt boyarmadde grubunun 80'li yıllarda Avrupa'da yasaklandıktan sonra yükselmesi, 1991 yılında Asya ithalat payının giderek %53 gibi bir orana ulaşması oldukça düşündürücüdür. Sadece ekonomik olmaları nedeniyle toksik grup içeren boyarmaddelerin ithalatı, bu boyarmaddeleri uygulayanların, bu boyarmaddelerle boyanmış tekstil ürünlerini kullanan-

ların sağlığı ve deniz, nehir gibi doğal kaynaklarımızın korunması açısından oldukça sakıncalıdır.

Sonuç olarak Asya kökenli boyarmaddelerin ülkemize ekonomik yararlar sağladığı bir gerçektir. Yalnız tüketicilerin alacakları boyarmaddelerin C.I. numaralarını isteyerek toksik boyarmaddelerin ülkemize ithalini denetlemeleri henüz herhangi bir yasal sınırlamanın bulunmadığı ülkemizde çevrenin korunması açısından oldukça önemli ve gereklidir.

KAYNAKÇA

- Color Index, 1977, Lund Humpries Press, 4th Edition, London
- Dış Ticaret İstatistikleri El Kitabı, 1983-1987, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara
- DİE İhracat İstatistikleri, 1980-1991, DİE Matbaası, Ankara
- DİE İmalat İstatistikleri, 1980-1991, DİE Matbaası, Ankara
- DİE İthalat İstatistikleri, 1980-1991, DİE Matbaası, Ankara
- Hazine ve Dış Ticaret İhracat İstatistikleri, 1989-1991, DİE Matbaası, Ankara
- Hazine ve Dış Ticaret İthalat İstatistikleri, 1989-1991, DİE Matbaası, Ankara
- KOÇAK, Y.; 1988, Serbest Bölge ve Kıyı Bankacılığı, İGEME, Ankara
- Maliye ve Gümrük Tarife Cetveli İzahnamesi, 1989, DİE Matbaası, Ankara
- UYGUR, A.; 1993, Benzidin İntermediatı İçeren Boyarmaddeler ve Çevre, Tekstil ve Konfeksiyon, Sayı:3 İzmir
- YAKARTEPE, Z.; TARAKÇIOĞLU, I.; YAKARTEPE M.; 1989-1990, Tekstil Boyarmaddeleri Yardımcı Maddeler ve Kimyeviler Kataloğu, Cilt I, TADM, İstanbul